

TŁUMACZENIA

MONUMENTA AERE PERENNIORA

ANNA TARWACKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

O URZĘDZIE KONSULA
10 TYTUŁ 1 KSIĘGI DIGESTÓW
TEKST – TŁUMACZENIE – KOMENTARZ*

Dziesiąty tytuł pierwszej księgi *Digestów* justyniańskich dotyczy bardzo specyficznego aspektu urzędu konsula, a mianowicie dokonywanych przed nim wyzwoleń. Konsulat stał się w okresie pryncypatu urzędem w zasadzie honorowym, odebrano mu istotne kompetencje. Konsulowie nadal byli wprawdzie urzędnikami eponimicznymi, ale ich rola sprowadzała się w zasadzie do przewodniczenia obradom senatu i nielicznych innych funkcji, na przykład właśnie dokonywania wyzwoleń. Rolę *comitia centuriata* w przeprowadzaniu elekcji konsulów przejął po śmierci Augusta senat, a od czasów Konstantyna mianował ich cesarz. Być może dlatego poświęcony im tytuł jest niezwykle krótki, zawiera jedynie jeden fragment autorstwa Ulpiana ze składającego się z trzech ksiąg dzieła *De officio consulis*.

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010-2013 jako projekt badawczy.

DIGESTA IUSTINIANI AUGUSTI
DE OFFICIO CONSULIS

D. 1,10,1 (Ulpianus libro secundo de officio consulis):

pr. Officium consulis est consilium praebere manumittere volentibus.

1. Consules et seorsum singuli manumittunt: sed non potest is, qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere: separatae enim sunt manumissiones. sane si qua ex causa collega manumittere non poterit infirmitate vel aliqua iusta causa impeditus, collegam posse manumissionem expedire senatus censuit.

2. Consules apud se servos suos manumittere posse nulla dubitatio est. sed si evenerit, ut minor viginti annis consul sit, apud se manumittere non poterit, cum ipse sit, qui ex senatus consulto consilii causam examinat: apud collegam vero causa probata potest.

DIGESTA JUSTYNIAŃSKIE
O URZĘDZIE KONSULA

D. 1,10,1 (Ulpian w drugiej księdze O urzędzie konsula):

pr. Obowiązkiem konsula jest zapewnić radę tym, którzy chcą dokonać wyzwolenia.

1. Konsulowie wyzwalają również każdy z osobna: nie może jednak ten, kto podał imiona u jednego, dokonać wyzwolenia przed drugim: wyzwolenia są bowiem osobne. Oczywiście jeśli z jakiegoś powodu [jeden] kolega nie będzie mógł wyzwolić, powstrzymany chorobą lub dla innej słusznej przyczyny, senat uchwalił, że [drugi] kolega będzie mógł przeprowadzić wyzwolenie.

2. Nie ma żadnych wątpliwości, że konsulowie mogą przed sobą wyzwalać własnych niewolników. Jeśli jednak zdarzy się, że konsul ma mniej niż dwadzieścia lat, nie będzie mógł wyzwolić przed sobą, ponieważ sam jest tym, kto na mocy uchwały senatu rozpatruje sprawę rady: może jednak po zbadaniu przyczyny u kolegi.

KOMENTARZ

Ad D. 1,10,1

Termin *officium* jest wieloznaczny. Może oznaczać „urząd”, ale i obowiązek, powinność. Tytuł *de officio consulis* przetłumaczono stosując słowo „urząd”. Ma ono tu jednak szersze znaczenie związane z obowiązkami wynikającymi ze sprawowania konsulatu.

Dzieło Ulpiana, z którego zaczerpnięto ten tekst, składało się z trzech ksiąg. Omawianemu tu fragmentowi księgi drugiej Lenel nadał tytuł *de manumissionibus*. Tej samej kwestii dotyczyły jeszcze inne fragmenty zachowane w drugim tytule 40 księgi Digestów. Przed konsulem dokonać można było *manumissio vindicta*, co potwierdza fragment *Tituli ex corpore Ulpiani* (1,7): *Vindicta manumittuntur apud magistratum populi Romani velut consulem praetoremve vel proconsulem*.

Consilium, o którym mowa w *principium*, to rada decydująca o możliwości wyzwolenia niewolnika z pominięciem ograniczeń wiekowych wprowadzonych przez *lex Aelia Sentia*. Zgodnie z tą uchwaloną w 4 roku n.e. ustawą, wyzwalający musiał mieć co najmniej 20 lat (G. 1,38), a wyzwalany – 30 (G. 1,18). Wcześniejsze wyzwolenie było możliwe *apud consilium iusta causa manumissionis adprobata*, czyli po uznaniu przez radę jego słusznej przyczyny. *Consilium* w Rzymie składało się z pięciu senatorów i pięciu ekwitów, którzy osiągnęli już dojrzałość, i można je było zwołać *certis diebus*. Urzędnikiem kompetentnym do powołania go był, jak napisał Ulpian, konsul.

Zastosowany przez Ulpiana termin *nomina edere* oznacza podanie danych niewolnika, a także, jak się wydaje, przyczyny, która miała być podstawą wcześniejszego wyzwolenia. Jeżeli postępowanie w tej sprawie zostało rozpoczęte przed jednym konsulem (por. Amm. Marc. 22,7), nie mogło być zakończone przed drugim, chyba że z powodu wyjątkowych okoliczności takich jak choroba. Wydaje się, że przepis ten miał na celu unikanie prób obchodzenia ustawy – być może, po wyrażeniu przez powołaną radę negatywnej opinii, próbowano ponownie u drugiego konsula, który powoływał *consilium* w innym składzie.

Konsul mógł dokonać wyzwolenia przed samym sobą, jednak wątpliwości budził przypadek konsula mającego mniej niż 20 lat. Tak

młody wiek był oczywiście sprzeczny z republikańskimi zasadami sprawowania urzędów, ale w okresie pryncypatu nie był niczym szczególnym.

W D. 40,2,20,4 zachował się podobny fragment dzieła Ulpiana: *Consul apud se potest manumittere, etiamsi evenerit, ut minor annis viginti sit*. Wydaje się, że dokonano tu skrótu w porównaniu z omawianym D. 1,10,1,2. Konsul mający mniej niż 20 lat nie mógł zarazem zwołać *consilium* i – po jego pozytywnej decyzji – sam wyzwolić swojego niewolnika (por. D. 40,2,5). Natomiast jeżeli radę powołał jego kolega, on sam mógł przeprowadzić *manumissio*.